

JOK-Bladet

Medlemsblad för Järvafältets Ornitologiska Klubb 3-4:2019

**Järvafältets
gränser - var
gick de förr?**

**Runor i norra
Järvafältet.**

**Djupdykning hos
backsvalan - vår
nästa projektart.**

Notiser, aktuella observationer, recension av boken om Färnebofjärden, Anna Lyubútovas nyaste naturfotografier, samt vinterns och vårens program.

Järvafältets Ornitologiska Klubb (JOK)

Järvafältets Ornitologiska Klubb (JOK), bildades 1961 och har allt sedan dess haft till huvuduppgift att observera och värna om fågelfaunan på Järvafältet med omnejd.

JOK bedriver idag en intensiv verksamhet på Järvafältet, med målsättningen att området skall innehålla en så art- och individrik fågelfauna som möjligt.

Då Järvafältet är utsatt för kraftig exploatering runt kanterna, utgör klubben en viktig garant mot eventuella övertramp. Detta görs genom fortlöpande dialog med de ansvariga kommunerna, myndigheterna samt andra offentliga och privata intressenter.

JOK är lokalförening i Stockholms Ornitologiska Förening (StOF), samt ansluten till Sveriges Ornitologiska Förening - BirdLife Sverige (SOF).

Medlemsavgiften är 100:-/kalenderår - pg 580 132-9 eller svisch på tel: 070-540 20 30.

Glöm inte meddela namn, adress, epost och tel. Klubben har lite över 500 medlemmar. Läs mer om klubben på hemsidan där du kan hitta kontaktuppgifter för styrelse och andra viktiga funktioner: www.jokhemsida.se

JOK-Bladet

Årgång 59 (grundad 1961)

Nr: 3-4 /2019

Utgives med fyra nummer per år.

Upplaga: 700 exemplar.

Tryck: åtta.45

Redaktör och grafisk form: Jorge Lintrup
Båtsman Nähls Gränd 4, 16347 Spånga
Tel: 070-641 60 40

Epost: jorgelintrup@gmail.com

Ansvarig utgivare: Ulf Svahn

Medverkan med material i tidningen sker helt på ideell basis.

Icke signerat innehåll ansvarar redaktionen alltigenom för.

Facebook: "Fågelskådare på Järva"

Omslagsfoto: Gärdsmyg av Anna Lyubútova

Redaktionen ruta: Ljus och mörker...

Så här i mörka deprimerande tider då dagsljuset därute knappt har tänts, innan vecken börjar flämta och ljuset börjar ge sig är det viktigt att ha lite framförhållning. För när det är som mörkast, är man närmast ljuset - heter det!

Som boren sydänning tändes jag upp för fullt hemma. Inget stearinmys här inte, full fart på det livgivande ljuset i stället så att man får lite improviserad ljusterapi och skrämmer bort lusten att krypa ner under täcken och lakan. Jag har nämligen lärt mig att man måste stimulera hjärnans innersta delar - dvs hypotalamus och motverka talkkörtelns produktion av hormonet melatonin som verkar som sömnpiller på våra kroppar. Och det är just denna funktion i fåglars hjärnor som till slut, när tillräckligt mycket ljus stimulerar livsbejakande funktioner i hjärnan, får småfåglarna att brista ut i små trudelutter på våren... Så håll ut! Snart börjar ugglorna hoa och havsörnarna startar sin parningssäsong redan i februari-mars - och då räknar vi bort extrema typer som korsnabbar och en och annan kattuggla, som får ungar mitt i vintern.

Foto: Mattias Järvinen

Om om inte fanns...

...så skulle käringen stänga kon! Föredraget av Jan-Eric Hägerroth i början på november gav en och annan tankeställare. Ja, inte för att jag saknade kunskap om de kriminella ligorna som stjal både levande och döda fåglar och deras ägg, utan för andra detaljer som kom fram under kvällen - som nog de flesta fågelskådare antingen inte känner till, eller som de väljer att blunda för.

Det handlar om den omfattande handeln och uppfödningen av burfåglar.

Med antalet nyinvandrade män från fr.a. mellanöstern, har en "gammal" bekant hobby fått idel nya brukare, som för det första möjligtvis inte är så intresserade av "exotiska" fågelarter som våra egna svenska fågeluppfödare varit - som jag stött på ett antal av, utan som nöjer sig med att föda upp allt från kanariefåglar till... ja, tättingar av mera sällsynta arter som de kan skicka efter med snigelpost.

Men vad spelar det egentligen för roll, undrar "vän av ordning" om någon föder upp burfåglar på vinden till ett höghus i Hässelby Gård, eller liknande?! Inget bestånd av naturligt förekommande fåglar hotas...

Fast jag invänder förstas. Kan buruppfödningen ha lett till att fåglar som naturligt håller till i Fjärran Östern, plötsligt dyker upp här om de smiter ut? Jag tänker: gulbrynad sparv, praktsparv, rostsparv, och många fler... Blir det inte lite snett i protokollet om dessa härstammar från buruppfödda fåglar?!

I förlängningen uppstår andra allvarigare problem. Som när hybridfalkar som rymt från falkenärer börjar para sig med våra inhemska vilda falkar... Vi har ju redan problemet med kanadagässen som hybridiserar med grågäss överallt. Jag kan mycket väl föreställa mig att somliga kan bli av med åtskilliga kryss när man börjar rota i det.

Klappa till ordentligt!

Om allt flyter på bra, så har du denna tidning i brevlådan till jul. Om inte, så är det fortfarande ok om den kommer i mellandagarna - och då är det för sent att ge bort julklappar! Tror du ja!

Den bästa julklappen, emellertid, du kan ge bort till någon i din bekantskapskrets (eller familj), är ett medlemskap i JOK! Oavsett om man får klappen till jul eller senare, så fyller klappen en dubbel funktion. Dels gläder den någon hela året, och dels (ännu viktigare) gläder den fågelklubben!

Hur så, undrar "vän av ordning"??? Jo, dels breddar vi medlemskåren, vi stärker klubbens existens, och sist men inte minst, vi står starkare i opinionsbildningen gentemot våra motståndare och de myndigheter som behöver en och annan puff för att få någonting gjort för skyddet av natur och fåglar. Man har en helt annan förhandlingskraft om man är många, än om man bara består av en handfull udda entusiaster. ☒

Tack för ordet!

JORGE "JOJE" LINTRUP, redaktör

Fotografierna och texterna i JOK-Bladet...

...är samtliga inlämnade på ideell basis utan att någon ersättning utgåt, och är därför enormt viktiga bidrag till naturskyddet i vårt verksamhetsområde och på annat håll. Stort tack till alla som bidragit!

Kallelse till årsmöte

Härmed kallas alla medlemmar till Järvafältets Ornitologiska Klubbs årsmöte **tisdagen den 11 februari 2020 klockan 19:00** i Naturskolans lokaler i Väsby Gård, Sollentuna.

Ärenden enligt stadgarna.

(Du har tillgång till årsmöteshandlingarna som PDF-fil på hemsidan i god tid före årsmötet, så att du kan skriva ut dem och ta med till mötet - i mobilen - eller traditionsenligt utskrivna på papper.)

Efter formaliteterna följer ett föredrag av något intressant ämne. Vi har dock ännu inte hunnit spika det än, men det kommer att annonseras på hemsidan och på Facebook så fort det är ordnat.

Efter föredraget bjuder klubben enligt tradition, på fika med semla!

Doppingdekalen

säljs av

Mats Weiland, Karin Callmer (Naturkaféet), Tommy Carlsson (30-meterskärret), Bengt Sundberg (fågelvandringarna) samt Jojje Lintrup. Vinsten går oavkortat till fågelmatningen runt om på Järvafältet.

Ordföranden har ordet:

Naturvård

Lite grann i det tysta pågår naturvårdsarbete på Järvafältet på lite olika håll. Det handlar om att hålla efter sly städa bort skräp, kontrollera bottarna i sjöarna, jaktvård m.m. Minken är något som kommunerna är intresserade av att hålla undan. Det arbetet har gått bra och antalet minkobservationer har minskat även om det fortfarande förekommer. Bäver, rådjur, räv, älg med flera djur är alla roliga att ha in på knuten, men avsaknaden av predatorer av vargens kaliber gör att balansen måste ses efter. Representanter från JOK är med i många av dessa processer som en naturlig samtalspartner. Ett exempel är att JOK för Järfälla kommuns räkning håller kontrollen över vattendomens efterlevnad i Säbysjön, där ett dämme ska se till att tillräckligt mycket vatten rinner ut i Igelbäcken för att den ska vara vattenfylld under året.

Det är ett bra och viktigt samarbete JOK har med de berörda kommunerna Järfälla, Sollentuna, Solna, Sundbyberg och Stockholm, som också är en kommun som har stor påverkan på Järvafältet och där behöver vi arbeta upp en betydligt bättre relation än den vi har idag.

En del i arbetet är att skapa bättre möjligheter för fåglarnas fortplantning och då är det holkar och andra häckningsmöjligheter jag i första hand tänker på. JOK har under långt tid satt upp holkar på Järvafältet och det finns andra som gör stora insatser. Vi kunder i JOK-bladet 3:2018 kunde vi läsa om vad en grupp entusiaster gör för göktytan. Allt med kommunernas goda minne. Även inom det här området gör kommunerna insatser. Ni har kanske sett i lokalpressen att ett luftningstorn kommer att byggas inte långt från Igelbäcken och tyvärr inom reservatet. Det är naturligtvis inget som någon av oss vill ha men processen är genomtröskad och det är tyvärr bara att svälja förtretet. Som en kompensationsåtgärd har kommunen fått igenom ett önskemål om häckningsutrymme för tornseglare i tornet. Ett sätt att pragmatiskt hantera en situation som inte är den önskvärda. Som ni ser längre in i detta JOK-blad arbetar vi nu med en idé om att få till en backsvalekoloni. Även här sker det i gott samarbete med berörda kommuner. Förhoppningsvis kan det resultera i en anlagd kolonimöjlighet men mer om det inne i tidningen.

Gott samarbete kräver gott engagemang och tid. Styrelsens ledamöter jobbar precis som alla andra helt ideellt och även om det finns idéer utöver vad som hinns med är det alltid välkommet med såväl nya idéer som handräckning. Känner du att du har tid över som du skulle vilja lägga på arbetet med fåglarna på Järvafältet eller kanske något annat inom naturvård är du mer än välkommen att höra av dig till någon av oss i styrelsen. På vår hemsida hittar du mejladresserna till oss i styrelsen och det är bara att höra av sig. ☒

ULF SVAHN, ordförande

Klubbstyrelsen:

Ordförande: Ulf Svahn, Barkarby (ulf.svahn@gmail.com)

Sekreterare: Ulf Franzén, Solhem (ulf.franzen@yahoo.com)

Kassör: Björn Wester, Rotebro (bjorne.wester@gmail.com)

Redaktör: Jorge Lintrup, Flysta (jorgelintrup@gmail.com)

Ledamot kaféet & innekv: Elisabeth Eklund, Åkersberga (elis9991@gmail.com)

Ledamot utflykter: Bengt Sundberg, Edsberg (bengt.sundberg@posten.se)

Ledamot innekvällar: Johan Wallin, Kista (cj.wallin@gmail.se)

Adjungerad: Ingrid Stenman, Viksjö (ingrid@lekajamt.se)

Medlemsärenden sköts av ordföranden.

Rikard får vänta...

...lite till! Intervjun med Rikard Dahlén skjuts upp till nästa nummer av JOK-Bladet, eftersom redaktionen behöver komplettera uppgifterna innan den blir helt färdig. Men det är bättre att göra ett bra jobb än att slarva sig fram i livet... Red behöver också någon som kan skriva berättelsen om SKÄGGMESENS historia i Sverige. Red har frågat runt hos några, men inte hittat någon villig författare. Och det är lite tråkigt om red skriver allt! ☒

Nordens papegoja

Många invasioner av diverse fågelarter och fjärilar har rapporterats i år. Sommarens invasion av *tistelfjärilar* gick väl ingen förbi. Lite svårare var det dock att hitta den annars så sällsynta *tallbiten*. Första observationen av tallbiten i Uppland var runt den 20 oktober, här i Järfälla dök den upp på larm den 24 oktober då Dag Lanerfeldt hade 21 överflygande tallbitar vid Gåseborg som sträckte mot sydväst. Samma dag larmade också Karin Callmer tallbitar öster om Översjön. Därefter har de larmats sporadiskt främst från Gåseborg där flockar om 20-40 st sträckt förbi, men också från Väsby gård där de kommit och födosökt på små blixvisiter bland annat nere vid skjutbaneparkeringen där dom hittat en rönn där bären smakar extra bra. Tallbiten är en finsmakare. Den gillar rönnbär, men sväljer dem inte hela utan väljer ut de näringsrika kärnorna och ratar fruktköttet. De äter också oxelbär och granskott samt diverse bär och späda knoppar. Tallbiten är relativt orädd och kallas också "dumsnut" i folkmun, synd på en så vacker fågel. Tallbiten har egentligen sin hemvist i norra Sverige (från Dalarna och norrut) och Finland. I Sibirien liksom för övrigt, är den vanligtvis en stannfågel, men förflyttar sig förmodligen när det blir brist på föda. Rönnarna vid skjutbaneparkeringen har varit en bra plats som de verkar återkomma till. Man får tålmodigt vänta i dem. Jag hade turen att de var på plats när jag kom, 12-13 stycken satt och mumsade rönnbär i tio minuter, och så plötsligt, vips var de borta. ☒

INGRID STENMAN

Grattis...

...hurra, hurra!!!

...på födelsedagen, den 25 november 1959, önskar vi vår moderförening StOF, Stockholms Ornitologiska Förening, som alltså har fyllt 60 år. StOF blev emellertid en ganska ung moder, då JOK föddes två år senare. Fast med fåglars mått mätt är väl det ganska normalt... "Fisten", dvs Fåglar i Stockholmstrakten, dröjde dock längre innan den såg dagens ljus. Den kom till elva år efter JOK-Bladet, då rimligtvis året var 1972. Att vara med i StOF är väl självklart ett måste för den verkliga fågelentusiasten i Stockholmstrakten, tycker vi. Medlemskapet kostar 180 kronor för fullvuxna, och funkar även det som en fin julklapp som räcker hela året! Grattis ännu en gång! ☒

JOK

Igelbäcken igen...

Naturhistoriska riksmuseet besökte den 22 oktober Järfällas del av Igelbäcken och provfiskade en tidigare studerad 50-meterssträcka inom betesmarken nedströms Stens kvarn. Detta provfiske var tänkt att genomföras redan föregående år, men den extrema torkan sommaren 2018 torrlade bäcken inom Järfälla och omöjliggjorde då fiskstudier. Vid årets provfiske hade vattenflödet återkommit och fisken hade positivt nog hittat tillbaka även till Igelbäcken inom Järfälla. Här fångades 12 gäddor, 32 abborrar och en signalkräfta på den studerade 50-meterssträckan. Gäddor och abborrar var alla av mindre storlek och har säkerligen fötts denna vår i Säbysjön, men därefter vandrat ner i bäcken under sommaren via dämnet mot Säbysjön. Enstaka signalkräfter har sedan 2016 fångats i Järfällas del av Igelbäcken, vilket talar för att de på senare år lyckats vandra upp hit genom kulverten under det tidigare flygfältet. Dock har inga av Igelbäckens grönlingsfiskar lyckats med samma bedrift. De framtida planerna att ta bort kulverten och återställa Igelbäcken inom flygfältsområdet kommer dock att gynna en uppvandring även av denna för Igelbäcken så mytomspunna fiskart. Vid provfisket deltog även Katarina Ekestubbe och Cecilia Persson från Järfälla kommun. De infångade fiskarna återut-sattes sedan på platsen efter att provfisket slutförts. ☒

STEFAN LUNDBERG, VAAKA NATURKONSULT

Signalkräftan har vandrat upp i den översta delen av Igelbäcken. Handen tillhör Katarina Ekestubbe.

Dags att betala nästa års medlemsavgift!

Hundra spänn - dvs mindre än vad en enda "dagens rätt" kostar, är vad vi vill att du skyndar dig att betala till oss för nästkommande år. Du får JOK-Bladet i fyra nummer och gratis inträde till våra minst fyra föreläsningar, cirka tjugotalet guidade exkursioner, samt en fin gemenskap med likasinnade!

I gryningen...

...är han där, långt innan solen når upp över horisonten. Han har troget och målmedvetet byggt upp risboet från "scratch", dvs från noll igen... För hans ungar, två stycken, var så stökiga i somras att de lyckades trampa sönder hela det gamla risboet som suttit uppe i granklykan sedan åtminstone 2014, så att inte en enda liten kvist hängde kvar i trädet. Raimis kallas han, och är en relativt ny ägare till boet som ligger i Durbes i västra Lettland, någon mil innanför kusten. Hans hona kallas Milda, men hon har en mindre engagerad roll i bobygget. Hennes roll är att bli stark och frisk till våren, så att hon kan värpa fram två-tre ägg någon gång i mars. Värpningen är ett skådespel i sig: Det är mer eller mindre likt en däggdjursfödelse, där örnhonan krystar och jämrar sig ordentligt innan ägget kommer

ut. Bara den som suttit och betraktat detta skådespel kan vittna därom...

När vi började titta på boet 2015, så härskade ett annat par över det. Men hanen blev skadad, och honan försvann efter att ha gjort ett försök med en ny make. Och sedan bröt helvetet lös...

Under två års tid stred olika örnar om äganderätten till boet. Ingen lyckades med någon häckning. Slutligen etablerade sig en hane med en alltför ung hona, så det blev inget då heller. Om det var Raimis eller någon annan örn, vete gudarna, men nu är det de två som har bosatt sig där.

Länken till boet är följande: <https://www.youtube.com/watch?v=uAgwWCdBygk>.

Vi som kollar har ett diskussionsforum på Facebook "Havsörnsbon 2015/20" där vi utbyter information, både text- och bildmässigt. Hjärtligt välkommen! ☒

JOJJE LINTRUP

Årets sista söndagsvandring med Benke gick mot Bögs gård där tallbitarna väntade på oss. Solidariska fåglar som lät oss kolla och fota en lång stund. När de drog iväg fortsatte vi mot Ravalen där vi bland annat såg sångsvan och storskrake.

Efter glögg, tillbehör och pepparkakor gick vi som vanligt mot naturfikat för kaffe och mackor. Totalt var vi 18 deltagare som såg 30 arter. Stort tack till alla för en verkligt trevlig tur. ☒

TEXT & FOTO: ELISABETH EKLUND

JOK- vandringen runt Råstasjön med Hasse Ivarsson söndagen den 24 november drog 7 deltagare i det murriga novembervädret. 24 arter fick vi ihop bland annat två sparvhökar, bofink, grönsiska, steglits samt gärdsmyg. Mycket vigg, knipa och snatterränder låg i sjön och naturligtvis en hopar hägrar. Vill någon se hela artlistan gå in på artportalen Ulf Svahn. På bilden ses två rörhönor, en specialitet för Råstasjön, nu när inga vattenrallar finns kvar över vintern. ☒

TEXT & FOTO: INGRID STENMAN

De bråkiga ungarna som lyckades demolera sitt bo...

Mejladress!!! Det billigaste och enklaste sättet för oss att kommunicera med er är via mejl. Vi kommer inte att fylla era mejlboxar med mejl, men inbjudan till evenemang, information vid programuppdateringar samt material inför årsmötet är sådant som vi gärna skickar ut via mejl. Ni som inte har skickat in era mejladresser och känner att ni vill göra det är välkomna att skicka till ulf.svahn@gmail.com

Gretaeffekten...

kanske kan få många klimatförnekare att slutligen fatta att vi måste göra vårt yttersta för att få stopp på den mänskliga effekten på världsklimatet. Redaktionen stöder självklart helhjärtat hennes arbete och kampanj, och hoppas att hennes succé fortsätter att rulla fram över världen som en stark tsunami! Heja Greta! ☒

PÅMINNELSE MEDLEMSAVGIFTEN

Vi saknar fortfarande medlemsavgiften för ett antal medlemmar. Då vi har behov av alla medlemsavgifter för att få föreningen att kunna leverera bra aktiviteter och tidning ber vi alla som känner sig lite osäkra på att kontrollera om de har betalt eller ej. För att spara pengar bilägger vi inte ett inbetalningskort utan det gäller att lösa det antingen via bankernas internetlösning eller skriva en egen blankett. Postgiro numret är 580132-9 och beloppet är 100 kr. Det går även bra att swisha till 070-5402030!

Den 6 oktober var sträckskådningsdagen för JOK på Gåseborg. Ett 20-tal skådare anslöt under förmiddagen. Ingen rusning på sträckande fågel, men en del passerade förbi framförallt på håll. 50 arter fick vi ihop. Massor av kajsträck, dessutom vitkindade gäss, grågäss storskrake, havsörn, ormvråk, sparv och duvhök dubbeltrast, rödvingetrast, stenknäck för att nämna några. Avslutade gjorde en liten flock stjärtmesar som stannade upp och flög runt vid vår grillplats där vi varmt oss och grillat korv. Tack till Gåseborgs sträckräknare Dag Lanerfeldt, Ragnar Lagerkvist, Stefan Kyrklund och förstås förste grillmästare Håkan som hjälpte oss att få till en bra dag. ☒ IS

Ingrid Stenman

Söndagsvandring

29 september. Dagens vandring gick genom Barsäll med kungsfågel och tofsmes. Vidare mot Djupan där kattugglan satt och väntade på oss. Såg sovande ut men säkert hörde den oss. På väg upp mot Älgkärrstippen hördes bl. a. stenknäck. Uppe från tippen sågs dubbeltrast, gråhäger och korpar. Det mest oväntade dök upp när dom

Foto: Emma Nordvik Premfors

Nya fina västar

Den 22 september genomfördes en sträckräkning vid 30-meterskärret. Då passade styrelsen på att använda våra nyinköpta signalvästar med texten "Fågelguide - Fråga mig!" på ryggen. Tanken är att det ska vara tydligt för alla deltagare vilka man kan fråga och har uppdrag att svara. Klubben ställde också upp och bjöd på fika och information för den sugne...

Själva sträckräkningen gick inget vidare. Vädret gick inte vår eller fåglarnas väg. En stenfalk muntrade dock upp de dystra minnerna en stund. ☒JL

Foto: Johan Wallin

Håga båtsmanstorp

ligger ungefär mitt för "Kajen", fast på den östra sidan av Säbysjön. Där har nu rastplatsen nere vid stranden, kallad "Håga Ruta" blivit restaurerad av Järfälla kommun. Redaktionen har inte varit där och fotat, men Katarina Ekestubbe framhåller att det blivit jättefint. ☒

Nya bänkar i Sollentunas del av fältet

Ett antal bekväma nytillverkade bänkar pryder vägarna längs Sollentunas del av Järvafältet. En står vid "uggleeken" norr om Djupan, och en står vid "gömslet" vid Väsby sjöäng. Bänkarna är snickrade vid Väsby gårds lilla sågverk och utgör ett exempel på vad de andra kommunerna kan göra för att förbättra miljön. ☒

En julklapp
som räcker
hela året!
Endast 100:-
Bara att
swisha!
0705402030

Glöm inte att ange vem som ska få klappen, namn, adress, epost, telefonnummer!

Nödlandning skrämde älgen på flykt...

En ballong kom farande från Stockholmshålet den 8 september. Uppenbarligen hade den inte eldat på ordentligt, så varmluften räckte inte för att hålla den uppe i luften. Det blev nödlandning i 30-meterskärret mitt för snopna ornitologer och inte minst en snopen älgko. Även de lurviga korna tappade hakan när ballongen kom nedfarande. Nils Eng (vem annars?) var på plats och kunde dokumentera händelsen. ☒

I korthet perioden sept-nov

En liten tallbitsinvasion

Med ojämna mellanrum dyker det upp fler tallbitar än vanligt och 2019 är ett sådant år. Bl.a. har ett par hundra tallbitar kommit in från Åland via Singö på en och samma dag. Det är flytt österifrån som har adderat, vilket är det normala vid en "invasion". Tallbitar dras till rönnbär och oxelbär när de kommer över och överallt där det finns rönnbär och kan man titta efter de vackra fåglarna. De första observationerna på Järvafältet dök upp i början av oktober med tyngdpunkt på Väsby och Bögs gårdar med omnejd. Färska observationer fanns vid skrivandet av denna notis. US ☒

Mattias Järvinen

Berguven ännu singel...

Skam den som ger sig, och vår egen berguv letar vidare efter en hona. Den har som förkärlek att sitta på de höga byggkranarna vid bygget av Förbifart Stockholm vid såväl Vålbergaområdet som Hjulstakorset. När den sitter i kranen vid Hjulstakorset är den kryssbar både från norra och södra. Den är mycket rörlig över stora områden som vi inte har kontroll över så det är bara att gå ut och lyssna vid skymningstid. US ☒

Gåssträcken

Gäss av flera olika arter ses regelbundet under sträcktiden och flera toppar beroende på art kunde avnjutas under hösten. Bland annat närmare tusen sädgäss den 18 september, över 200 grågäss den 28 oktober och drygt ett hundratal vitkindade gäss den 5 oktober. Sångsvan hade en toppdag den 6 november då 88 stycken rapporterades från 30-meterskärret. US ☒

Enstaka gråhäger

kan man hitta på norra delen av Järvafältet, medan den stora kolonin av gråhäger i Råstasjön på södra delen imponerar. Över 30 har observerats och en bidragande orsak är naturligtvis att Solna stad utfordrar dem med fisk. Det görs när det finns is för att inte det lokala vattnet ska förorenas av bakterier från den fisk man matar hägrarna med. En stor del av hägrarna i centrala Stockholm härstammar från de fåglar som släpptes ut från Skansen på 60-talet. ☒

Nils Eng

Varfågel

Varfågeln brukar alltid dyka upp en bit in på hösten, och detta år var inget undantag. De första observationerna gjordes i mitten på september vid 30-meterskärret som är en välkänd plats för varfågel under vintern. Även på Granholmstippen och Hästa groddamm på södra delen av Järvafältet, började det dyka upp observationer, med start i början av oktober. Två fåglar har setts samtidigt vilket ökar möjligheten till observation även senare i vinter. US ☒

Fjällvråk

Liksom varfågel är fjällvråk en av vinterns ganska vanliga vinterbesökare och har vi tur får vi någon som hänger i hela vintern. Den första noterade observationen är från 17 september från 30-meters av en sträckande fågel. Den 3 oktober kom hela 9 stycken på sträck söderut vid 30-meters. På södra sidan är det Granholmstippen som är det säkraste stället men även Hästa gård har noteringar. US ☒

Nils Eng

Gråhakedopping

Den 30 oktober dök en gråhakedopping upp i Översjön. Lite olika bud om ålder men 1k är en väl en välgrundad gissning när man tittar på bilderna. Utbredd gul näbbfärg är ett tecken. Den noterades fram till den 4 november. Gråhakedopping

är inte årsvis, men inte en ovanlig gäst på Järvafältet, men möjligen har den blivit lite vanligare på senare tid. US ☒

Strömstare

Strömstaren är i stort sett årlig på såväl norra som södra Järvafältet och en välkommen gäst som brukar dyka upp på senhösten och sedan får man ha lite tur om den ska stanna längre. Den enda observationen så långt är från den 7 november då den sågs längs Igelbäcken på lite olika ställen. US ☒

Enkel- och dvärg-

beckasiner brukar dyka upp på höstarna och stanna länge. Det är inte ovanligt att hitta dem där vattnet är öppet även under vintern. Under hösten har enstaka enkelbeckasiner påträffats på norra delen och då oftast kring 30 m-kärret. Den senaste observationen är från den 2 december. För dvärgbeckasin är det lite färre observationer vilket är helt enligt vad man kan vänta sig och uppgår till fyra olika under oktober månad. Tre av de fyra observationerna är från södra delen medan samtliga enkelorsar är från den norra delen. US ☒

Änder

Vi har varit lite bortskämda med lite exotiska änder under höstarna där salskrake har dominerat men där även sjöorre och svarta någon gång har lättat upp i höstmörkret. Ingen av dessa har dykt upp i perioden och det ser väl mörkt ut med tanke på att isarna redan har börjat dyka upp. Brunänder dyker normalt sätt upp i Råstasjön och så även i år då brunand har setts både i oktober och november. Knipa och vigg finns såväl på norra som på södra där Säbysjöns tidiga isläggning spelar roll och den tappar då möjligheten till änder. US ☒

Sånglärkan...

...brukar försvinna i och med oktober månad och det finns inga observationer från november i år heller. Såväl norra som södra har ett antal observationer från oktober månad. Från 2018 finns ett svårslaget rekord med en observation från mellandagarna. Om vi får ett i år återstår att se. US ☒

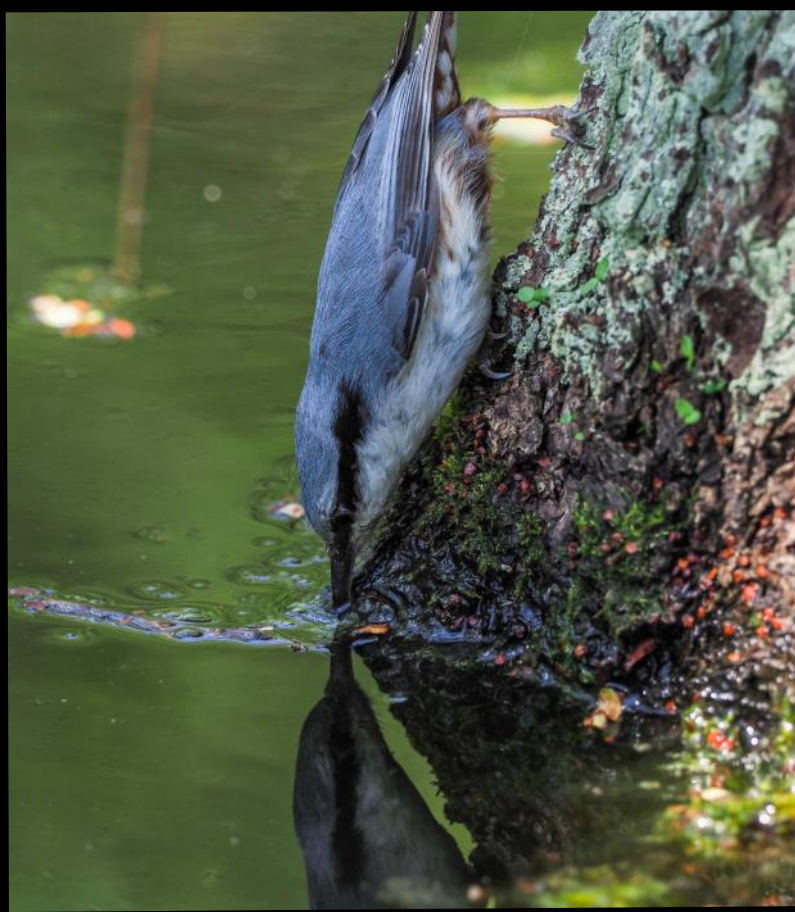

Nils Eng

*Signerat
Anna
Lyubítova*

Dags att betala medlemsavgiften!

Ett år går fort och det är dags att förnya ditt medlemskap i JOK.

Vi hoppas naturligtvis att du även i fortsättningen vill vara medlem i JOK och ber dig att betala in medlemsavgiften på 100 kr. Vi är tacksamma för att du gör det så snart som möjligt. Vi kommer inte att skicka ut separat inbetalningskort då vi nu har JOK-bladet som posttidning vilket omöjliggör inbladning. Det här gör det lättare att glömma och därför ber vi dig göra det så fort som möjligt så vi slipper skicka ut påminnelser som kostar pengar och arbete. **Medlemsavgiftens storlek beslutas av årsmötet och är för 2020 endast 100 kr och ett faksimil av ett inbetalningskort finns längst ned på sidan.** Vid betalning är det viktigt att du anger ditt namn och för att undvika misstag även adress. Vi uppskattar om du vill skriva även din mejladress då det underlättar vår kommunikation. Nya medlemmar ombeds skriva namn full adress och mejladress. Vi behandlar dig som medlem till dess du säger upp ditt medlemskap så om du inte vill fortsätta vara medlem vill vi gärna ha in information om det via mejl till ansvarig för medlemsregistret. Informationen finns under "Funktionärer" under "Om Klubben" på JOK: s hemsida. Under "Om Klubben" kan du läsa om hur JOK hanterar GDPR. Vi önskar dig ett gott nytt medlemsår i Järvafältets Ornitologiska Klubb!

PG PlusGiro

Meddelande till betalningsmottagaren

Arsavgift

Namn: _____

**Här fyller du i adress, postadress
mejl-adress, samt telefonnummer!**
Om du bara vill ändra adress, skicka
ett mejl till ulf.svahn@gmail.com

INBETALNING/GIRERING A

Kod 1

Till PlusGirokonto

5 8 0 1 3 2 - 9

Betalningsmottagare (endast namn)

Järvafältets Ornitologiska Klubb

Avsändare (namn och postadress)

Svenska kronor

öre

Från PlusGiro-/personkonto (vid girering)

1 0 0 . 0 0

Bl 2021.04 S (mar 05) 0050 10.01 SG

#

#

#04#

Möten med JUVELEN

Käseri av Jojje Lintrup (text & bild)

Det var en sensation när kompisen Timo Melakari ringde runt och larmade om att han minsann hade sett en kungsfiskare i Hemulån, utanför Mora. Visserligen hade man stött på arten här och där genom åren, men nästan alltid vintertid, gärna i någon vass, där den vistats någon dag innan den flög vidare bort från den frusna Siljansbygden. Och någon hade hittat en strax nordväst om tätorten, död förstås, på sanden intill en stig i sandmon.

Men nu var det riktigt allvar. Kanske det hade varit två kungsfiskare där, längs ån som meandrar sig igenom det flygsandsfält som alla inte har en aning om ligger under snön när Vasaloppet går in i spurtsträckan, fem minuter före mål. Reportrarna kallar dem "åsar", sanddynerna som vasaloppsåkarna skidar upp och nedför. Inga åsar! Man skidar genom ett fossil sandfält med mängder av sanddyner, nästan femton meter höga - och kanske mer.

När Hemulån meandrar sig fram genom sandfältet, i slutet på sin färd uppifrån Hemulberget ("Himmelsberget"), så bildas rasbranter i ytterkanterna, och med jämna mellanrum i tiden, bryter ån igenom någon sväng, så att korvsjöar bildas i den avsnörpade kurvan.

I en sådan rasbrant hittade till slut Timo kungsfiskarnas bo någon gång sent inpå hösten, när man trodde att alla fåglar slutat häcka.

Jag hakade naturligtvis på.

Med en kamouflagemålad duk av juteväv - jag hade gjort den själv av en gammal kaffesäck - och kameran i högsta hugg, letade jag mig fram till boplatzen, där jag hängde upp duken mellan två träd mittemot kungsfiskarboet på den motsatta strandkanten.

Med mig hade jag Stig, en autistisk man i min egen ålder som jag var personlig assistent åt på Mora Dagcenter, där jag var anställd. Jag hade fria händer att vara ute i naturen med honom så mycket som möjligt. Något som verkligen passade mig bra, då jag kunde spendera större delen av mina arbetsdagar åt att, tillsammans med Stig, utforska naturen kring Siljan och Orsasjön.

Vi spenderade ett par veckors tid bakom jutesäcken, medan Stig utforskade alla kvistar, ris och kottar, och jag lärde mig allt om hur kungsfiskare betedde sig vid sitt bohål i strandbrinken. Det var första gången kungsfiskare för mig, och det starkaste minnet av fåglarna var att de för det första var mycket större än vad jag förväntat mig, och för det andra det komiska beteende de har när de matat sina ungar långt in i hålet och kommer ut igen. Då dyker de rätt ner i vattnet för att tvätta av sig träcket som ungarna lämnar efter sig i ingångshålet efter sina näringsrika måltider.

Kungsfiskare häckar så länge det finns tillgång till mat. En isfri å med många småfiskar, oftast kvidd eller elritsa, ger dem chanser att häcka ända fram till vintern.

Ett annat minnesvärt möte skedde i Hornborgaån i Västergötland, dit jag hade förlagt en semestervecka i samband med att Naturskyddsföreningen hade sin riksstämma.

Det här var när jag var småbarnspappa, så man var tvungen att vända på varenda krona. Naturskyddsföreningen höll med bensinpengar till och från stämman, men hade ingen åsikt om när man startade och avslutade sin resa, bara milen stämde... Och Hornborgasjön låg ju längs vägen.

Jag hade slängt in en madrass i kombin, så det fick duga som hotell ute i busken.

Dagarna vid Hornborgasjön blev mycket givande, och med hjälp av godhjärtade skådare fick jag tips om vilka platser som var bäst och vad jag kunde hitta där. Till hjälp fanns en jättekartor i fågelstationen. Den ekonomiska kartan, med mycket detaljerade angivelser om terrängen. Och jag minns att jag förvånat fick syn på ett ovanligt namn mitt på kartan. Det stod P.I.T.T. Nyfiket frågade jag varför, förstås... Ja, svarade killen som hjälpte mig, det står för "Pojken i trädet trädet". Och så förklarade han att Arne Sucksdorff hade spelat in en ungdomsfilm på platsen, och att pojken i trädet hade blivit "korsfäst" i en speciellt stor pil ute i vasshavet. Den pojken spelades av en femtonårig Tomas Bolme.

Ett av tipsen jag fick, var att man möjligtvis kunde hitta kungsfiskare längs Hornborgaån, strax utanför byn. Gott och väl, på väg söderut så stannade jag till längs vägen och klättrade ner till ån som rann under vägen och ut mot sjön längre ner.

Vegetationen påminde om en tropisk regnskog, och ån porlade glittrande därinne i skuggorna från de frodiga lövträden.

Det dröjde inte länge förrän jag hör det skarpa lätet från kungsfiskarna, som ömsom satte sig på överhängande grenar ovanför vattnet, eller slog ner på någon favoritsten mitt i flödet. Det var något trolskt över sceneriet, och jag dröjde mig kvar flera timmar medan de blåskimrande juvelerna ägnade sig åt sitt fiske.

Så dags mitt i sommaren blir det nästan aldrig mörkt, så bråttom hade jag knappast därifrån.

Kungsfiskaren är emellertid inte alltid så skimrande i sin fantastiska dräkt. Ibland kan den vara stört omöjlig att få syn på i skuggorna under buskagen ovanför vattnet.

Häromsistens var vi några JOK:are som fick ett larm om en kungsfiskare i en damm någonstans i södra Öland, där vi hängde med Stikkan Holmstedt som ledsagare. Dammen var inte mer än några tiotal meter från ena änden till den andra, och kungsfiskaren satt där. Några i sällskapet lyckade hitta den i skuggorna - en skugga av sig själv... Men hur jag än spanade i busken där den sades sitta, med handkikare och tub, så kunde jag inte hitta fågeln.

Ja, men den sitter ju där, rakt fram! Mera spanande... Ingenting! Näe, något ölandskryss blev det inte den här gången! ☒

Vinterns och vårens program: Söndagsvandringar, k

Vårterminens söndagsvandringar med Benke Sundberg:

Bengt Sundbergs populära fågelvandringar fortsätter även under 2020. För vinter och vår är programmet: **26/1, 23/2, 29/3 och 26/4** utgår alltid från Naturskolan vid Väsby gård på Järvafältet klockan 09:00. Tempot är lugnt så att alla fåglar kan artbestämmas och alla kan hänga med. Lämplig klädsel och fikatermos gör vandringen extra trevlig. Ingen föranmälan behövs. Utflykten avslutas vanligtvis i Naturkaféet i Väsby. ☒

Vårterminens kvällsvandringar med Ulf Svahn eller Johan Wallin:

Kvällsvandringar kring Säbysjön, tisdagar i maj med Ulf Svahn eller Johan Wallin som exkursionsledare: Det är lika roligt som svårt att veta när fåglarna gör entré varför det är bra att organisera ett antal försök. Vi försöker hitta sångare, nattaktiva, vanliga som rara fåglar. En erfarenhet från 2019 var att det var i stort samma arter som hördes på kvällen som på morgonen. Extra skäl till den

som tycker att tidiga mornar är en styggelse. Vi kör alla tisdagar i maj då det kan vara kallt eller varmt soligt eller regn. Det gäller att klä sig efter vädret och tänka på myggplågan som startar en bit in i maj. Vandringarna har blivit populära men vi fortsätter att hälsa alla som kommer välkomna. Vi startar tisdagen den **5 maj** och håller på i åtminstone 3 veckor till, **12 maj, 19 maj, 26 maj**. Om allt faller på plats kan det bli någon i **juni också** men det annonseras i så fall på hemsidans anslagstavla. Det behövs ingen föranmälan och det kostar inget.

Dock är det den tid på året där mycket kan hända varför man alltid ska gå in på anslagstavlan på JOK: s hemsida alternativt på Facebook-sidan *Fågelskådare på Järva* och kontrollera hur det ser ut. Har vi tur kan vi få ihop någon eller fler av vassångare, kärrsångare, flodsångare eller småfläckig sumphöna som till och från hörs längs Säbysjön. Vi träffas klockan 18:30 på den parkering vid Säby gård som ligger närmast Jakobsberg och utgår gående därifrån. Om de finns någon intressant fågel på annat ställe åker vi dit i egna bilar. En fikatermos brukar förgylla utflykten! ☒

Övriga aktiviteter på Järvafältet:

Fågeltornskampen äger rum **lördag 9/5 2020** och tornet är det vid Säbysjöns södra del, det som vi JOK-are kallar "Olles torn". JOK:are kommer att stå i tornet från klockan mellan 05:00 och 13:00. Evenemanget är en tävling mellan fågeltornen i Sverige och Finland, och samlar många deltagare varje år. Tanken är att identifiera så många fågelarter som möjligt under dagen. Alla är välkomna att delta och hjälpa till. De som inte ryms i tornet, kan stå med i sträckräkningsplatsen vid 30-meterskärret. ☒

Fågelskådningens dag tionde maj:

Välkommen till Fågelskådningens dag söndagen den tionde maj 2020! JOK kommer att finnas ute och möta alla intresserade, unga som gamla. Vi kommer att stå vid Säby strandäng - vid gångvägen och låta alla prova på som vill. Vi kommer även att bjussa på fika där. Vid 30-meterskärret står ett gäng man kan få hjälp av, och uppe i Väsby finns ytterligare ett gäng som hjälper dig! Titta efter våra skyltar!

Ansvariga: Rikard Dahlén, Ingrid Stenman, Jojje Lintrup, m.fl. ☒

Sträckskådning 4 april kl. 8:00 vid 30-meterskärret Höstens sträckskådaraktiviteter blev väldigt välbesökta varför vi lägger in en dag även på våren. Lördagen den 4 april blir det en vårsträcksdag vid 30-meterskärret. Det är betydligt svårare att pricka in bra dagar på våren då sträcket är mycket mer utspritt än det är på hösten,

men i början av april brukar det vara bra med gäss, änder och kanske trana. En del rovfåglar brukar också visa sig. Varför inte en pilgrimsfalk på väg norrut. Aktiviteten börjar kl. 8.00 men det brukar finnas skådare på plats tidigare och det går att ansluta och avsluta som man vill. Vid 12 är aktiviteten över, men den som vill kan stanna kvar och säkert få ut lite mer. ☒

Nyårsplocket i Nyköping 6 januari med Ulf Svahn:

Nyårsplocket i Nyköping 6 januari 2019 Som traditionen bjuder är det på trettondagen vi kör vår klassiker nyårsplocket i Nyköping. Bra start på det nya fågelåret. Igen ska vi försöka slå det till synes omöjliga målet med 60 arter på nyårsplocket i trakten av Nyköping. Hittills har inget gäng lyckats lösa det även om antalet arter över tid är långt högre än 60. Rejäl kyla och gärna is långt ut på fjärdarna är bra förutsättningar. Som vanligt är det viktigt att gå in på hemsidans anslagstavla alternativt på FB för uppdatering. Vi har bara behövt ställa in en gång på grund av vädret, men man vet aldrig hur vädret blir.

Vi åker i egna bilar och reglerna för detta finns på hemsidan. Det får inte bli mer än tre max fyra bilar så antalet är begränsat. Fram till onsdagen den 20 december kan ni skicka er anmälan till Ulf Svahn (ulf.svahn@gmail.com). Lägg med ditt mo-

Kvällsvandringar, exkursioner, resor och innekvällar:

Ugglelyssning med Ulf Svahn och Jojje Lintrup:

Veckorna 11 och 13 en klassisk uggleupplevelse i Uppland i JOK:s regi, ledare Ulf Svahn & Jojje Lintrup:

Två svåra år för ugglorna och i förra numret av JOK-bladet fick vi en fördjupad analys av situationen för just pärlugglan. Det innebär att vi naturligtvis har dämpade förväntningar på uggleåret 2020, men vi tar nya tag. Vi kommer att försöka ha två ugglekvällar och hoppas på att någon ska fungera. Som tidigare år bestämmer vi en vecka och i närmare anslutning till veckan bestämmer vi vilken dag det blir utifrån de kortsiktiga förutsättningarna. Det blir norra Uppland som vanligt, men var är inte spikat förrän rapporterna börjar dugga in. Sannolikt blir det ändå Knyppplanvägen, Gisslarvägen eller området kring Börje sjö. Vi tar den kväll under vecka 11 och vecka 13 där förutsättningarna ser bäst ut och åker från Rotebro station vid 16-17-tiden och kommer tillbaka till Rotebro vid 23-tiden. Startpunkten blir alltså som vanligt i Rotebro vid pendeltågsstationen där vi parkerar de bilar som eventuellt inte behövs och där eventuella pendeltågsberoende kommer in i systemet. Vi tar med oss det vil vill äta/dricka och har en paus inlagd under kvällen. Ta chansen och bygg på med någon uggle du inte har i listan för året eller i livet. Det vi kan hoppas på är sparv-, slag-, pärl-, och kattuggla. Om det finns någon känd bergv eller hornuggla i fagorna kan vi gå efter det också. Vintern 2019 hörde vi ropande lodjur, och rävarna löper dessutom.

Exkursionsledare är Ulf Svahn och Jojje Lintrup. Det krävs inga särskilda förkunskaper och det är ingen ansträngande skådning. Kostnaden är bilkostnad enligt JOK:s mall ca 150 kr per person. Anmälan till Ulf Svahn. Max 3 bilar med sammanlagt 13 personer så vänta inte med anmälan!

(ulf.svahn@gmail.com) ☒

Vinterns och vårens innekvällar

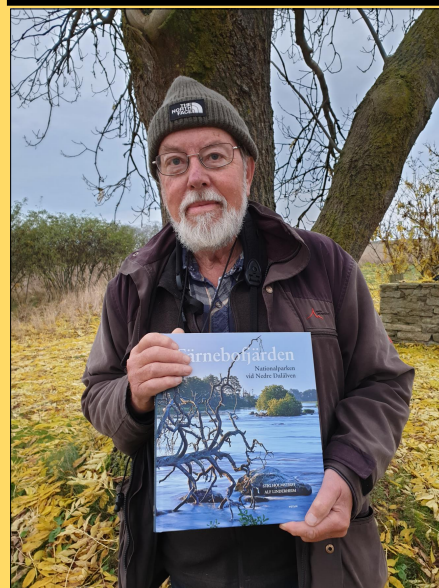
Innekvällar **Årsmöte** 11 februari hålls årsmötet (se separat kallelse på sid 3). Efter årsmötet blir det ett föredrag som bestäms senare. Till kaffet blir det traditionsmässigt semlor. ☒

3 mars 19:00 i Naturskolans lokaler i Väsby gård. **Årskavalkad Järvafältet** med Johan Wallin, som tyvärr är bortrest just när vi har årsmötet, då han brukar köra kavalkaden. ☒

Råstasjön med Hasse Ivarsson

Råstasjön med Hasse Ivarsson 2 februari kl. 10.00 Hasse Ivarsson tar oss med på en andra tur runt Råstasjön och kanske Lötsjön om den är givande söndagen den 2 februari med start kl. 10.00. Ingen föransmälan behövs och rundturen är gratis för alla nuvarande och blivande JOK-are. Vi utgår från den stora parkeringsplatsen i närheten av tennishallen, dvs nordvästra hörnet av Råstasjön, i korsningen av Råsta strandväg och Sjövägen. Det är lätt att ta sig dit med kollektivtrafik genom T-bana till hållplatsen Näckrosen och då blir det en promenad på ca 1 km ned till sjön. Ta chansen och besöka Råstasjön som är en viktig pusselbit i den södra delen av Järvafältet med ett levande fågelliv året runt. Med ett stenkast från nationalstadsparken går det inte att över-skatta betydelsen. Alla arter pekats ut så förkunskaperna kan ligga på mycket modest nivå. Sjön har en fin strandpromenad vilket gör att det inte är någon ansträngande tur. ☒

Öland 13-17 maj 2020 med Stig Holmstedt

Öland 13 – 17 maj 2020 med Stig Holmstedt:

Som vanligt organiserar JOK en traditionstyngd exkursion till Öland under v 20, den s.k. raritetsveckan.

Missa inte denna tur till våren då vårfåglarna har kommit och ljuset är på plats. Det är nästan möjligt att skåda dygnet runt. Vi bor och äter hos Stig Holmstedt som är vår kunniga och välplanerade ledare som dessutom lagar goda middagar som avnjuts gemensamt på kvällarna.

Kostnaden för allt detta är ca 1800 kr inkl. middagarna.

Du anmäler dig till exkursionsledaren Stig Holmstedt senast torsdagen den 1 maj. Ange då ditt mobilnummer och om du kan ställa upp med bil!

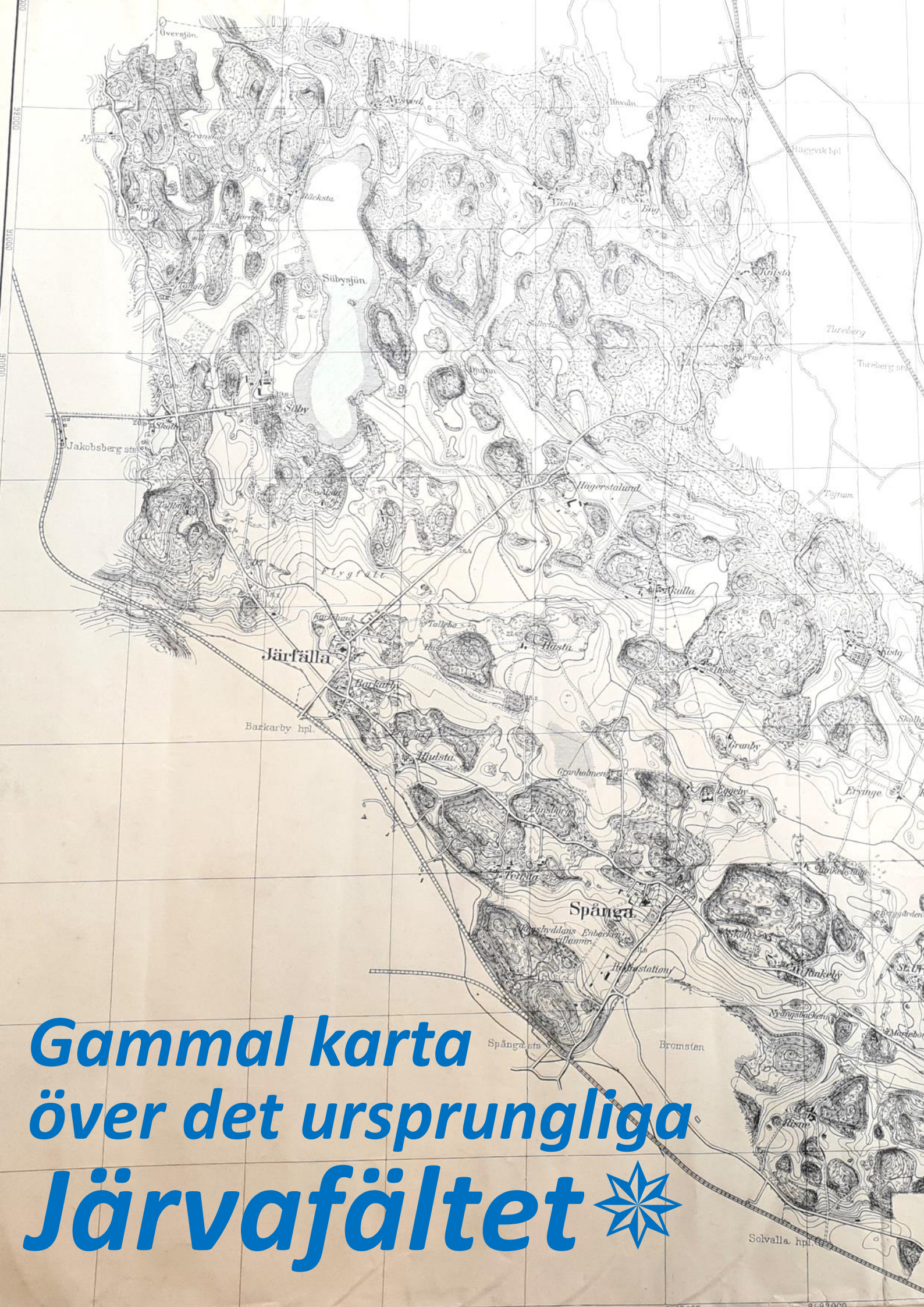
Deltagarantalet är begränsat till sju personer så hör av dig snarast!

Anmälningsavgiften, 800 kr, ska vara inbetald på JOKs plusgirokonto 58 01 32 – 9 senast en vecka efter anmälan. (stig.holmstedt@gmail.com) ☒

Färnebofjärdens nationalpark med Stig Holmstedt

En exkursion till Färnebofjärdern planeras till någon gång under våren. Ett tänkbart datum är 14 – 15 mars.

Eftersom idén kom upp sent och är den under planering och detaljerna får vi återkomma med. Stig Holmstedt, vem annars, kommer att vara vår exkursionsledare. ☒

**Gammal karta
över det ursprungliga
Järvafältet**

Järvafältets gränser

är inte särskilt lätt att ha en bestämd uppfattning om nuförtiden när de sista resterna av det som inte är skyddat som naturreservat bebyggs med identiska stadsdelar (vem kan skilja Järvastaden från Norra Djurgårdsstaden, eller för all del Ursvik från Arenastaden eller Annedal?)

Så jag tog en sväng till Riksarkivet, beläget vid Västerbrons västra brofäste, och beställde fram en militär karta ritad år 1924 av kapten E.O. Bratt. Den visar Järvafältet som området såg ut då, innan militären köpte den nordligaste delen uppe vid nuvarande Rotebroleden. Kartan kanske inte är så avancerad som dagens, men jag tycker att man får en bra uppfattning av hur det såg ut då ändå.

Det mest frapperande är att det dåtida Järvafältet sträckte sig ända fram till järnvägen, som då ledde till Västerås. Vi kan se Spånga kyrka och Spånga station i kanten. Och tittar vi efter ordentligt, kan vi se att det finns någonting som heter Skogsbackens Villaområde där. Det är dagens Solhöjden. Troligtvis redan påbörjad bebyggelse när Järvafältet bildades, liksom Bromsten och Duvbo, som låg i skydd bakom den då nästan 800 år gamla kyrkan.

Sen går gränsen raka spåret bort till Lötsjön och Råstasjön, och ända fram till Brunnsviken, och vidare norrut ända fram till Edsviken vid Lugnet. Ulriksdal räknas inte in, men det gör området där polishögskolan ligger nuförtiden. Området öster om dagens E4 är inte medtagna. Här kan

man notera att järnvägen gick närmare Edsvikens strand. Helenelund ingick tydligt i Järvafältet, liksom Tureberg, men sedan följer gränsen dagens dragning runt Häggvik och över Ravalen bortöver till Översjön.

På den västra sidan följer gränsen den gamla Enköpingsvägen söderut. E18 har medfört att gränsdragningen förskjutits österut en bit. Den största förskjutningen har dock skett i området öster om det gamla Jakobsberg, ett område som då räknades in i Järvafältet.

Solvalla travbana ligger precis på gränsen till Järvafältet. Där minns vi som är lite äldre, att artilleriets gröna lastbilar stod parkerade i långa rader. Och det var inte mer än två-tre år sedan man rev de gamla kasernbyggnaderna som stod kvar mellan Solvallas stallängor och Duvbo-Rissne, där man nu har byggt en (tillfällig?) stenkross vid nedfarten till Bällsta.

Jag noterade förresten häromdagen att de gamla militära garagen som stått mittemot SEB-bankens f.d. lokaler mellan Bromsten och Rissne håller på att rivas. Det var gamla militärförråd och garage, och därifrån kördes jag och mina kompisar ut på Järvafältet - i en militärlastbil, för att lägga oss i bakhåll för fiktiva fiender, sedan vi gått med i hemvärnet i 15-årsåldern. Om det ska jag dock berätta i kommande historiska berättelser om Järvafältet.

Bekanta platser

Häradsvägen mellan Barkarby hållplats med Järfälla kyrka bredvid, och Anneberg i närheten av Häggviks hållplats syns tydligt på kartan. Och flygfältet hade också den tagits i anspråk, dock utan preparerade landningsbanor.

Hjulsta, Tensta, Rinkeby i söder, samt Akalla, Husby och Kista, är bara småbyar eller enstaka bondgårdar, liksom Rissne,

Ursvik och ett till Hästa, alldeles norr om Råstasjön. Namnet Svalviken i nordligaste delen av Brunnsviken skvallrar om att kanske backsvalor haft en koloni i strandbrinken någon gång.

Namnet Hansta lyser med sin frånvaro. Det beror på att när assessorn Nils Arvidsson Hägerflycht på 1680-talet förvärvade de två Hanstagårdarna, så bytte han namn på dessa till Hägerstalund. Därmed försvann namnet Hansta (som syftar på "hane", tjärdertupp - jämför Haninge). Assessorn Hägerflycht ägde dessutom hela Håga by, samt gårdarna Sten och Yttersten, som vi alla vet låg i närheten av bron över Igelbäcken (NO 30-meterskärret) - som för övrigt hetat Säbyån i evinnerliga tider.

Häradsvägen och Lasse-Maja

Från Knista sträcker sig den gamla häradsvägen ned förbi Hägerstalund och rakt över fältet som sedermera blev landningsbana. Den vägen förses nu med en helt ny bro som sträcker sig över den blivande förbifarten, men vägen förblir en grusväg där bara servicefordon och folk med särskilt tillstånd får nyttja. Benämningen häradsvägen skvallrar om att den var huvudväg i Sollentuna härad, och sträckte sig mellan Järfälla och Sollentuna kyrkor. Längs vägen passerade den Barkarby tingshus, som var en central plats för orten. Där fanns också en gästgivargård som numera heter Vårdshuset Lasse-Maja, efter den beryktade tjuven *Lars Molin*, känd som *Lasse-Maja* (1785-1845), som dömdes till livstids fängelse och spöstraff i tingshuset 1812, för att tillsammans med två kumpaner ha tillskansat sig kyrksilvret i Järfälla kyrka den 6-7 februari samma år.

Häradsvägen kan även sägas ha varit huvudväg för besökande till det kungliga Svartsjö slott, då vägen sträckte sig bort till Lövsjö (som då tillhörde Järfälla socken), och färjan över till Svartsjölandet (Färingsön).

En detalj man inte direkt tänker på är att järnvägen delar sig vid Spånga station. Det är den sträcka som ledde till Hässelby villa-stad och vidare bort till Stockholms viktigaste sopstation, Lövsjö. Där dumpade man stadens sopor och avtråde, till grisarna som gick omkring och bökade och tog vara på allehanda smaskiga rester. Det mesta av soporna var ju dåför tiden rent organiskt avfall, trots allt. Annat är det nuförtiden.

Gamla kartor har en fantastisk förmåga att fånga fantasin och förmå betraktaren att vilja ta reda på mer. Säkert kommer många av läsarna att upptäcka många nya detaljer att berätta om (vilket ni gärna får dela med er av här i JOK-Bladet).

För den här gången nöjer vi oss dock med att konstatera att det var så här Järvafältet såg ut år 1924. ☒

JOJE LINTRUP, redaktör

Backsvalan

- en gång gynnad av nipor, brinkar och sandtag, numera hemlös och allt sällsyntare hos oss...

av Bengt Legnell, Stenhamra (text & bild)

Efter ett besök till Stureplan för en tid sedan beslöt jag mig för att ta tunnelbanan hem. Jag tog mig ner i underjorden vid Birger Jarlsgatan, passerade tunnelbanans spärrar till Östermalmstorgs T-station för att sedan ställa mig på den mycket långa rulltrappan ner till perrongen djupt inne i berget.

Mitt under färden ner genom tunneln möttes jag av en tamduva som kom flygande utmed rulltrappan på väg upp till markytan efter att ha letat matrester vid den underjordiska stationen. Det var inte första gången jag stött på denna lilla grupp Stureplans-duvor som lärt sig att flyga ner under Birger Jarlsgatan, utmed hallen under gatan, tagit höjd över biljettspärrarna för att sedan följa den långa rulltrappstunneln djupt ner i jordens inandöme, en total flygsträcka ner i berget på minst fyra-femhundra meter.

Kanske en lite udda inledning till en artikel som ska handla om backsvalor, men den där förmågan att anpassa sig till människans värld som vissa fågelarter har, vare sig det rör sig om jordbruksmark med uråldriga rötter eller en modern högteknologisk urban miljö, har länge fascinerat mig. Hus- och ladusvalor, tillsammans med tornseglare t.ex., ver-

kar som att för länge sedan ha övergivit sina häckplatser ute i naturen för att istället bygga sina bon under husens takpannor, i maskinhallar, på färjor, under bryggor, kyrktorn eller ladugårdsväggar – nästan var som helst där det går att mura ett bo, bara det är vi människor som står för arkitekturen av bopplatsen.

Även i områden där ladusvalan övervintrar, väljer de ofta träd och elledningar i storstäderna när det blir dags att söka nattkvist. Under 1980-talet observerade jag hur 10,000-tals ladusvalor årligen övernattat utmed Silom Road mitt i centrala Bangkok. Varje kväll samlades svalorna här och satt som pärlor på band på elledningarna ovanför trottoaren. Lik de vita vägmarkeringarna på en landsväg bildades två kilometer långa vita linjer utmed trottoarkanten efter det att svalorna övernattat där under ett

par månader. Slutligen tröttnade alla 100-tals gatuförsäljare som varje kväll fick sina produkter bombarderade ovanifrån, eller blev vittnen till hur shoppande turister omedvetet fick sin hårfärg vitblonderat. De tvingade stadsförvaltningen att gräva ner elledningarna och hugga bort träden vilket naturligtvis fick till följd att svalorna försvann. Jag har observerat liknande företeelser i flera andra Asiatiska städer.

Till skillnad från sina släktingar hus och ladusvalan är back-svalan en senkommen invandrare till människans domän, främst beroende på att backsvalan har ett mycket anorlunda förfaringssätt när det är dags att häcka. Backsvalan gräver $\frac{1}{2}$ - $1\frac{1}{2}$ meter djupa botunnlar, ofta kolonivis, traditionellt i branta, lodräta, sandnipor utefter åar och älvar eller i sanddyner utmed kusten. Ibland kan de även häcka i jord eller torvhögar med branta kanter. Undantagsvis häckar de även mellan stenblock i t.ex. ruiner eller hamnpartier. Närhet till vatten verkar vara viktigt.

Backsvalan häckar runt hela den norra hemisfären och övervintrar i den södra. Endast i Australien och Antarktis lyser svalan med sin frånvaro.

Fram till första hälften av 1900-talet kunde man finna jättekolonier bestående av åtskilliga tusen par främst utefter de stora sibiriska och nordamerikanska floderna, men även utefter de större vattendragen i östra Europa fanns nästan lika stora kolonier.

Men så hände det något som fick backsvalepopulationen att minska mycket drastiskt. I Kanada beräknar t.ex. landets naturvårdande myndighet att populationen minskat med 98% de senaste 40 åren¹. I Östeuropa finns rapporter, framtagna av bl.a. WWF som pekar mot att många av populationerna

där minskat med runt 75% de senaste 30 åren². Dessa två forskningsstudier angav att regleringen av floder och vattendrag var den främsta anledningen till backsvalans kraftiga tillbakagång. Det var främst häckningsmöjligheterna som påverkades negativt.

Andra anledningar som nämns är torka vid övervintringsområdet i västafrika, utvidgning av Saharaöknen vilket försvårat flyttning, brist på föda samt användandet av giftiga kemikalier för bekämpning av skadeinsekter som används inom jordbruket inom övervintringsområdet i Sydamerika.

En undersökning från Tjeckien som omfattade tiden efter det att floderna reglerades och backsvalorna börjat kolonisera de allt vanligare förekommande kommersiella sandtagen, tiden mellan 1993- 2005, visade på en drastisk nedgång av backsvalepopulationen i detta land även under denna tidsperiod. Petr Heneberg från Charles University i Prag som under många år arbetat med backsvalor, rapporterade i sin undersökning som täckte hela Tjeckien, att populationen minskat med 83,2% under denna tidsperiod på 12 år³. Omställning av täktverksamhet var en starkt bidragande anledning till detta.

Det kunde således ha slutat riktigt illa för backsvalan, speciellt i västvärlden, när vi började att reglera våra flodsystem.

Men ibland spelar ödets ironi en roll. Samtidigt som floderna

reglerades för att förse oss med elektricitet och bevattning av odlingsmark, sköt moderna storstäder i höjden, motorvägar anlades kors och tvärs...och till allt detta behövdes sand och grus i massor.

Sandtag anlades således i våra åsar, speciellt runt storstadsregionerna, för att förse byggindustrin med råmaterialet till att åstadkomma denna enorma förvandling av vår tillvaro. Samma storstäder som krävde den elektricitet som utvanns genom regleringen av älvarna, bidrog till att skapa en ny biotop när våra sandåsar började producera sand för att bygga upp vår moderna urbana miljö.

Backsvalorna såg en möjlighet och flyttade storskaligt in i dessa nygrävda sandtag i hela den industrialiserade världen.

Här kunde historien ha fått ett lyckligt slut för svalorna, men de senaste 10-20 åren har myndigheter börjat tänka om.

Sandtags-verksamhet är ett stort ingrepp i naturen och sandåsarna fungerar som filter och vattentäkter för vårt dricksvatten. Myndigheterna slutade successivt att ge tillstånd till verksamheten eller krävde att produktionen lades om från att bryta sand ur åsen till att spränga berg som mals ner till sand av olika kvaliteter. Många sandtag tvangs plötsligt att lägga ner sin verksamhet, andra ställde om produktionen.

På nytt fick denna drastiska förändring av häckningsmöjligheter en stor påverkan för baksvalepopulationerna, speciellt i västvärlden där de flesta länderna numera har rödlistat arten. Backsvalan är klassificerad som VU – vulnerable, eller sårbar, nästan i samtliga länder i Västeuropa och Nordamerika.. I Sverige verkar arten att ha hamnat mellan stolarna och är endast klassad som NT – nära hotad. Denna klassificering kommer förhoppningsfullt att upgraderas vid ny genombgång 2020.

Jag har försökt ta reda på hur backsvalepopulationen i Sverige har påverkats av denna utveckling, men har tyvärr inte funnit mycket skrivet, trots att ha spenderat åtskilliga timmar vid Kungliga Biblioteket för att ta del av de inventeringsrapporter olika länsstyrelserna beställde i samband med regleringen av våra egna älvar. Fisk och flora tas upp, men backsvalan lyser med sin frånvaro i dessa rapporter.

Erik Rosenberg nämnde hur han såg flockar med tusentals backsvalar flyga över de mellansvenska slättsjöarna under vår/höst flytten – det måste ha varit på 1930-40 talen, vilket han beskrev i sin bok "Fåglar i Sverige". Antagligen var detta fåglar som häckade utmed våra egna älvar uppe i norr innan dessa reglerades fullskaligt. Det finns även ett antal beskrivningar av dessa kolonier som på den tiden kunde bestå av flera hundra par som koloniserade älvpniporna.

Tyvärr har de flesta av kolonierna i Norrland nu försvunnit. Jag misstänker att många av dessa svalor istället började häcka i de sandtag som anlades i storstadsregionen runt t.ex. Mälaren på 50-60-talet. Den Kanadensiska kartläggningen som nämns ovan pekar mot en liknande utveckling på andra sidan Atlanten.

2003 gjordes en riksinventering av backsvalar i SOF's regi. Tyvärr blev denna inte så riksomfattande som man hoppats, men resultatet visade på en stark nedgång av den häckande populationen⁴.

2017 gjorde SkOF – Skånes Ornitologiska Förening, en inventering av backsvalar i Skånes län där uppskattningsvis ca. ¼ av Sveriges backsvalar häckar. Denna inventering föreslog att Skåne tappat ungefär hälften av häckande backsvalar sedan riksinventeringen 2003⁵.

Jag har gått igenom rapporter av backsvalekolonier/häckningar som rapporterats till Artportalens databas under åren 2016 – 19.6/ Under denna tidsperiod rapporterades det

Bildserien nedan: Predation under häckningen är vanlig. Jag har sett st. hackspett, korp, tornfalk, lärkfalk och ormrörk med växlande succé fånga både ungar och vuxna fåglar - svalorna är speciellt sårbara precis när de lämnar bohålet. Den här sparvhöken kom ofta förbi kolonin för att ta med sig godbit till sina ungar.

502 kolonier/häckningar spridda över hela landet. Det är ofta svårt att fastställa hur många par som häckar i kolonierna, men genom att räkna bohål kan man få en någorlunda bild av kolonistorlek och hur denna förändras genom åren. Totalt räknades ca. 19,990 bohål i landet som helhet under perioden 2016-19.

Jag har valt att dela upp kolonistorlekar i fem kategorier; Mycket stor – över 200 bohål, stor – 50-200 bohål, mellanstor – 20-50 bohål, liten – 5-20 bohål samt mycket liten 1-5 bohål.

Storleken av svenska backsvalekolonier 2016-2019

Mycket stor koloni	Stor koloni	Mellanstor koloni	Liten koloni	Mycket liten koloni
11	95	113	161	122

Således framgår det att de flesta kolonierna är små eller mycket små. Om man sedan tittar på i vilken biotop dessa kolonier är belägna, ser statistiken ut på följande sätt:

Häckbiotop

Sandtag	Stensättning	Jordhög	Älvpnipa/brink	Sanddyn	Industriområde	Okänd
195	31	52	25	13	17	167

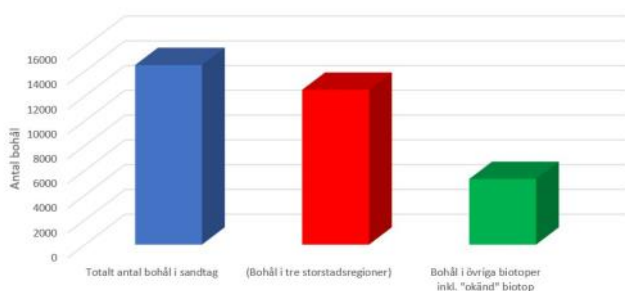
Här framgår att kolonier grävda i sandtag är den i särklass vanligaste häckningsmiljön. Det bör även tilläggas att många av häckningarna som här benämns "okänd" med stor sannolikhet är kolonier belägna i just sandtag eller mindre husbehovstäckter vid t.ex. bond/hästgårdar – här enhetligt benämnd "jordhög". Uppgifter om boplatsen saknas dock.

I början av denna artikel försökte jag återspegla den betydelse som moderniseringen av våra samhällen haft för backsvalan. För att ytterligare belysa detta har jag från rapporterna till Artportals databas tagit fram uppgifter om vilka områden i Sverige där förekomsten av backsvalekolonier är vanligast, samt storleken (antal bohål) på dessa.

Av de 502 kolonier/häckningar i Sverige som rapporterats till Artportalen 2016-19 är nästan hälften belägna i de tre storstads-regionerna; Skåne: 83, Västra Götaland/Halland: 102 samt Sörmland/Uppsala/ Stockholms län:39.

Om man ser till storleken på kolonierna blir skillnaderna än större. 2/3 av den svenska backsvalepopulationen kan möjligtvis häcka i dessa tre storstadsregioner.

Betydelsen av sandtäckter som häcklokal för backsvalan i Sverige enligt rapporter till Artportalen 2016-2019
(Totalt antal bohål 2016-2019 är 19 900 hål)

Eftersom det finns så lite information om hur backsvalor påverkas av de förändringarna som skett här i Sverige påbörjade jag 2016 en egen kartläggning av backsvalekolonierna i tre län i Mälardalen; Södermanlands, Stockholms och Uppsala län. Fram till 2019 gjorde jag årligen åtminstone 2-3 besök till samtliga kända backsvale-häckningar i denna region.7/

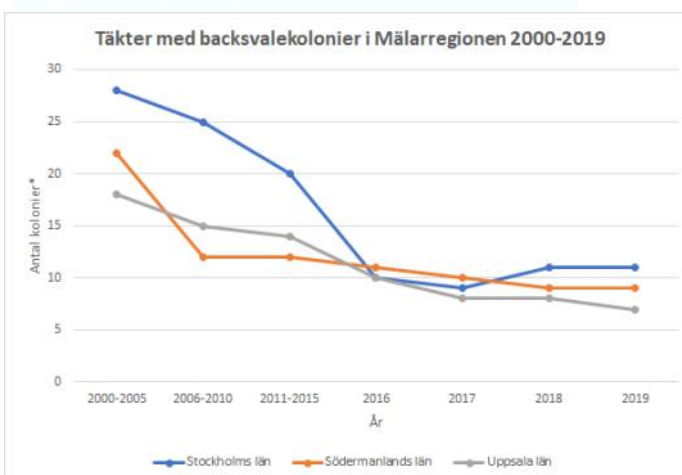
Till skillnad från övriga Sverige, häckar backsvalorna här uteslutande i sandtäckter. De flesta är belägna i täkter där det bedrivs aktiv, kommersiell verksamhet. I några fall i nedlagda täkter, samt någon häckning i en liten så kallad husbehovsgrop.

2019 registrerades sammantaget endast 26 täkter med kolonier i dessa tre län, men uppskattningsvis häckar ca. 1/4 landets backsvalor i dessa sandtäckter. (Av Sveriges knappt 20,000 bohål, räknades ca. 5000 i denna region.) De flesta av Sveriges större kolonier är belägna i sandtagen i denna region.

Uppgifterna 2000-2015 är tagna från Artportalen, 2016-2019 från egen kartläggning. Anledningen till att en 5-års period använts 2000-2015 är att det inte fanns tillräcklig rapporte-

Regnstormar är ett av de största naturliga hoten för backsvalekolonin. Regniga somrar kan vara katastrofala för en lyckad häckning. Ras inträffar ofta, speciellt sedan täktföretagen lagt om verksamheten och börjat producera stenmjöl från sprängsten. Dessa upplagda högar har ofta en benägenhet att rasa. Även där natursand tas ur åsen har man numer börjat avverka skogen och skrapat av torv och jord för att frilägga sanden flera år innan man börjar gräva ut sanden. Man tar därigenom bort detta "tak" av rötter, torv och jord som tidigare skyddade häckbranten från att rasa. På fotot syns ett sådant ras – drygt 50 bohål förstördes, levande och döda nyfödda ungar låg utspridda på marken under kolonin, även gamla fåglar förolyckas. En bokammare syns tydligt på fotografiets vänstra sida.

ring och information för att täcka en årlig redovisning. Den stora minskningen av antalet kolonier under åren 2005 – 2015 beror med stor sannolikhet på nedläggning av sandtag. Den svaga uppgående trenden i Stockholms (och Södermanlands) län 2017-19 beror på att några nya kolonier (åter)upptäcktes.

Täkttillstånd i ett flertal täkter, speciellt i Uppsala och Södermanlands län är på utgående. Detta kommer sannolikt att medföra ytterligare minskningar av antalet backsvalekolonier i regionen de närmaste åren.

Under tidsperioden 2016-19 registrerades t.ex. backsvalekolonier i 11 nyligen nedlagda täkter. 2019 återstår endast två av dessa. Det verkar bara ta några år innan kolonierna dör ut från flertalet nedlagda täkter.

Storleksfördelning av backsvalekolonier i de tre Mälarlänerna:

	2000-2005	2006-2010	2011-2015	2016	2017	2018	2019
Mycket stor koloni, över 200 hål	2	2	3	4	4	4	6
Stor koloni, 50-200 hål	32	22	10	12	17	15	16
Mellanstor koloni, 20-50 hål	16	11	18	8	4	4	2
Liten koloni, 5-20 hål	12	13	7	7	2	1	2
Mycket liten koloni, 1-5 hål	6	4	7	0	0	0	0
Totalt antal kolonier	68	62	45	31	27	24	26

En trend mot allt färre, men större kolonier är tydlig. Över hälften av Sveriges "mycket stora" kolonier är belägna i denna region – samtidigt som nästan hälften av täkterna med backsvalekolonier har försvunnit under de senaste 10 åren.

Under tidsperioden 2016-19 dog kolonierna i 11 täkter ut, 9 av dessa var nedlagda sandtag. 1 asfaltverk och 1 stenbrott,

båda dessa sistnämnda med pågående kommersiell verksamhet.

Samtidigt tillkom 9 "nya" täkter med backsvalehäckning under denna period. 6 av dessa var i täkter kända sedan tidigare – häckning ifrån dessa lokaler hade rapporterats sporadiskt någon gång under perioden 2000-2010. Endast 2 lokaler kan betraktas som nyetableringar av backsvalekolonier – båda i nyöppnad täktverksamhet.

Backsvalan är en störningstålig art, täktverksamhet med stora maskiner nära inpå kolonin, eller att årligen få sin häckbrant bortgrävd efter slutförd häckning, verkar ofta inte avskräcka svalorna från att komma tillbaka till samma täkt på följande häcksäsong.

Tänkvärt är därför att de flesta kolonierna i sandtagen här i Mälardalen har en lång historik med häckningar som ofta sträcker sig tillbaka till 1970-90-talet i samma täkt som fortfarande nyttjas.

Däremot har jag sett ett flertal förflyttningar av kolonier under de 4 åren jag kartlagt dessa runt Mälardalen. Kolonier som av någon anledning flyttar från en täkt till en annan, ibland med ett avstånd av 15km fågelvägen. Anledningen till denna förflyttning är inte alltid fastställd. Kanske häckväggen av någon anledning blivit obrukbar – erosion av häckbranter, motocross-aktivitet, invasion av korp, möjligtvis angrepp av parasiter kan vara några anledningar, eftersom flertalet sådana förflyttningar skett från någon av de nedlagda sandtagen. Jag har även registrerat liknande förflyttningar från sandtag med aktiv verksamhet där häckbranten/högen grävts bort utan att säkerställa att en alternativ brant finns tillgänglig åt svalorna. Ibland kanske det helt enkelt är så att svalorna plötsligt finner en lämpligare häckvägg någonstans i närheten.*

Kanske sådana förflyttningar mellan olika närliggande sandtäkter var en vanlig företeelse efter det att backsvalorna började flytta in i våra täkter här i Mälardalen för 50-80 år sedan. Nu finns inte många alternativa häckplatser/täkter, lämpliga

för svalorna, kvar i regionen och de få som återstår börjar förmodligen bli "överbefolkade".

Även i Skåne och Halland/Västra Götaland häckar de flesta backsvalorna i sandtäckter, men där finns det även många små kolonier kvar i naturlig miljö; i sandbankar utefter kusten, i någon bondes jordhög eller mellan stenarna i någon ruin eller stenbrygga. Där finns även ca. 4-500 par som bor i någon av de 4 stora sandhögar som speciellt tagits fram åt svalorna att häcka i.*

Här i de tre mälarlänen har en stor del av den svenska backsvalepopulationen – upp till ¼, funnit sin hemstad sedan vi "bjöd" in dem när vi öppnade upp våra sandtäckter för att bygga våra städer och motorvägar. Kommer vi att fortsätta förvalta denna skatt eller låta "naturen ha sin gång", som någon uttryckte saken?

Täkterna med backsvalekolonier har mer än halverats i Mälaronrådet de senaste 20 åren. Mellan åren 2000 – 2005 fanns cirka 68 täkter med kolonier i regionen, 2019 återstod endast 26 täkter med backsvalor. Ytterligare upp till 2/3 av dessa riskerar att försvinna pga. nedläggningar av täktverksamhet inom endast några år. Om inte nuvarande trend kan brytas kommer kanske snart endast 7-8 täkter med kolonier att återstå i Mälarmregionen. Med en så liten population av häckande fåglar, i ett så begränsat antal kolonier finns risken att backsvalan sakteligen kommer att dö ut totalt som häckfågel i Mellansverige. ☒

Referenser/noter:

1/Kanadensiska naturvårdsmyndigheten.

[/Bank%20swallow%20\(Riparia%20Riparia\)_%20COSEWIC%20assessment%20and%20status%20report%20-%20Canada.ca.pdf](#)

2/Fadria foundation

<http://www.wwfadria.org/?279985/The-population-of-sand-martins-on-the-Drava-fell-by-75-over-the-last-30-years>

3/Petr Heneberg, Charles University, Prag.

https://www.researchgate.net/publication/267228262_Sand_martin_Riparia_riparia_in_the_Czech_Republic-at_the_turn_of_the_millennium

4/Bengtsson K.(2004) Backsvalan – en trängd fågel. Resultat av riksinventeringen 2003. Vår Får Fågelvärld 6/2004

5/Bengtsson K.(2017) Backsvalan i Skåne. Anser nr. 4, 2017

6/Legnell B. (2019) Sammanställning av backsvalehäckningar i Sverige 2016-2019

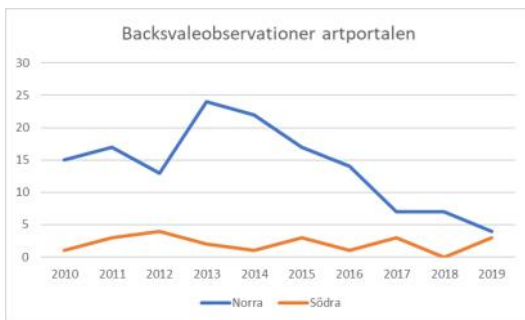
7/Legnell B. (2016-19) Kartläggning av täkter med backsvalekolonier i Södermanlands, Stockholms och Uppsala län.

Fotot nedan visar den backsvalekoloni som är närmast Järvafältet. Det rör sig om sandtaget vid Löten på Munsön - som numera inte är någon egen ö, utan den nordligaste delen av Ekerön. Sandtaget är aktivt och som framgår av foto på föregående sida, så låter sig inte svalorna störas av de många mänskliga aktiviteterna på platsen.

Backsvalor på Älgkärrstippen?

I detta nummer av JOK-bladet lyfter vi fram backsvalans situation i Sverige med fokus på Uppland och närområdet. Om man titta igenom fynden på Järvafältet från de senaste åren är det ingen munter läsning. Endast 7 inrapporterade observationer under 2019 där tre är från Råstasjön och fyra är från Säbysjön och Barkarby flygfält. Det blir inte roligare om vi tittare på 2018 då ingen inrapporterad observation gjordes på södra och sju från norra. Trenden är alltså nedåtgående. Vilket framgår av nedanstående graf över de tio senaste åren.

Man kan föra fram att det säkerligen sker fler observationer än vad som rapporterats in i artportalen, men det är det bästa underlag vi har och att inrapporteringen skulle variera kraftigt mellan åren är mindre sannolikt.

Från Bengt Legnells artikel här intill framgår tydligt att backsvalorna är beroende av goda häckningsmöjligheter för att kunna genomföra häckning, och att dessa under de senare åren har minskat av olika skäl. Inte minst av miljöskäl där en ny syn på grus- och sandtag har gjort att branter försvunnit.

I styrelsen har vi sedan en tid diskuterat möjligheterna för att inom i första hand reservatet på norra sidan anlägga någon form av häckningsmöjlighet. Igen framgår av Bengts artikel att det finns flera olika sätt på vilket man kan anlägga en sådan artificiell bobrant. Under alla omständigheter är detta en fråga som för framgång kräver ett samarbete med berörda kommuner. Styrelsen har varit i kontakt med såväl Järfälla som Sollentuna kommun och

diskuterat möjliga ställen. Båda kommunerna ställer sig positiva till fortsatt diskussion för att möjligen i framtiden kunna etablera en artificiell backsvalekoloni. I dessa diskussioner har framför allt platsen för en sådan varit den viktigaste. Backsvalorna har tydliga krav på hur platsen bör vara beskaffad. Att det dock är möjligt att anlägga artificiella kolonier har inte minst exemplet på Getterön visat där jag själv varit och sett resultatet. Vid mitt besök i slutet av juli var backsvalan den vanligaste svalan jag såg. Den plats som vi har kommit fram till är den bästa är södersidan av Älgkärrstippen. Den ligger bra till i förhållande till Säbysjön och inte heller långt ifrån såväl Väsby sjöäng som Ravalen. Den har dessutom ett tydligt söderläge. Läget ligger på gränsen mellan kommunerna men sannolikt är det inom Sollentuna kommun som läget är bäst. Längre en så har inte diskussionerna kommit ännu men vi diskussionen fortsätter och vi kommer att informera löpande om utvecklingen. ☒

ULF SVAHN

Foto: Michael Norman

Färnebofjärden

Nu har Stickan äntligen satt pricken över i:et för naturpärlan vid Nedre Dalälven!

Man måste nog beteckna Stig Holmstedts relation med området kring Färnebofjärden som ett långvarigt äktenskap. Där han som ung man blev hopplöst förälskad, och sedan fick ett framgångsrikt liv ihop med...

I alla fall så blev det så att utan Stig, så hade inte nationalparken blivit av, trots att många andra (inklusive en hel hög med JOK:are) ändå kan ta del av äran av denna bedrift.

Åsikterna går förstås isär om vem som upptäckte området, vem som insåg de unika värden området hade, och exakt hur man engagerade sig och verkade. Men en sak är säker, ingen annan än Stig Holmstedt har lagt ner så mycket kärlek och energi för sin stora kärlek, nationalparken vid Nedre Dalälven. Han avslutar sitt arbete (grovjobbet alltså) med att beskriva området, vilket är väsentligt om man ska öka dess värde ännu mer. För vi vet att om naturområden inte uppmärksammas tillräckligt mycket, så finns det en risk att de förfaller och att man prioriterar andra saker ekonomiskt. Därtill är Stickans senaste insats livsviktig för den unika naturen längs Dalälvens nedre trankilare lopp.

Området kring nedre Dalälven är dock känt på andra sätt också. Här härjade den vittkända vargen i början på 1800-talet, som lyckades riva ett tiotal personer och ge vargen dåligt rykte i århundraden efteråt. Få känner emellertid till den verkliga historien; att vargen hade levt sitt liv i fångenskap hos en av dottrarna till brukspatronen på Gysinge herrgård, som vädjat om vargens väl, att hon fick skogvaktaren att frångå sitt förnuft och släppa den lös. Österfärnebo, som nationalparken är uppkallad efter, är annars känt för ett annat fenomen, nämligen myggplågan. Våtmarkerna i området är utmärkte ställen för en särdeles aggressiv myggart, som plågar både djur och människor så till den grad att man har

tvingat myndigheterna att bespruta våtmarkerna för att döda mygglarverna innan de utvecklats till de mördarmygg som alla fruktar.

Som inbiten släktforskare kan jag ju inte låta bli att nämna att jag har rötter i trakten. En del av mina förfäder var bosatta i Norr Ekedal, en liten by i den södra utkanten av nationalparken. Det måste ha varit väldigt fattigt gissar jag, men jag existerar ju bevisligen och är ett belägg för att de trots allt överlevde.

Historien om Färnebofjärdens Nationalpark började hur som helst med en av Domänverkets (nuförtiden Sveaskog) kronoparker kallad Sala Södra, som några entusiastiska fågelskådare hade upptäckt genom att man dels funnit att den vitryggiga hackspetten fortfarande hade åtskilliga revir där. Men också för en vildmark präglad av sitt läge mellan den norrländska taigan och den sydsvenska ädellövskogen. Resultatet blev den största nationalparken söder om de stora norrländska, unik både till sin karaktär och sin flora och fauna.

Boken som Stig Holmstedt skrivit och Alf Linderheim illustrerat är en ingående beskrivning av nationalparken. Man får följa med författaren och fotografen, i exkursioner i olika delar av området, i sköna beskrivningar och läckra fotografier. Tidvis fokuserar

man på de stora ekarna, eller lavar och mossor, för att i andra kapitel ägna sig åt att beskriva något särskilt område eller favoritplats.

Andra kapitel beskriver fågelfaunan, däggdjuren, kärlväxterna och insekterna - både baggar och myggor, eller så skildras forsarna, svämskogarna och våtmarkerna. Huvudrollsinnehavaren är dock hela tiden Dalälven, den mäktiga flod som här tar en lugnare väg genom en inlandsskärgård av holmar och ud-dar.

Jag har personligen aldrig vandrat i nationalparken. Inte ens då jag var bosatt i Dalarna och hörde talas om kampen för att rädda det oerhört värdefulla naturområdet. Därför är jag tacksam för att boken nu har kommit ut, så att jag kan sätta mig in i hur man ska avnjuta ett besök i parkområdet. Rent pedagogiskt är det precis vad jag tror att alla intresserade behöver, för principen är den att man får ut så mycket mer när man är lite insatt, än om man åker dit på vinst och förlust.

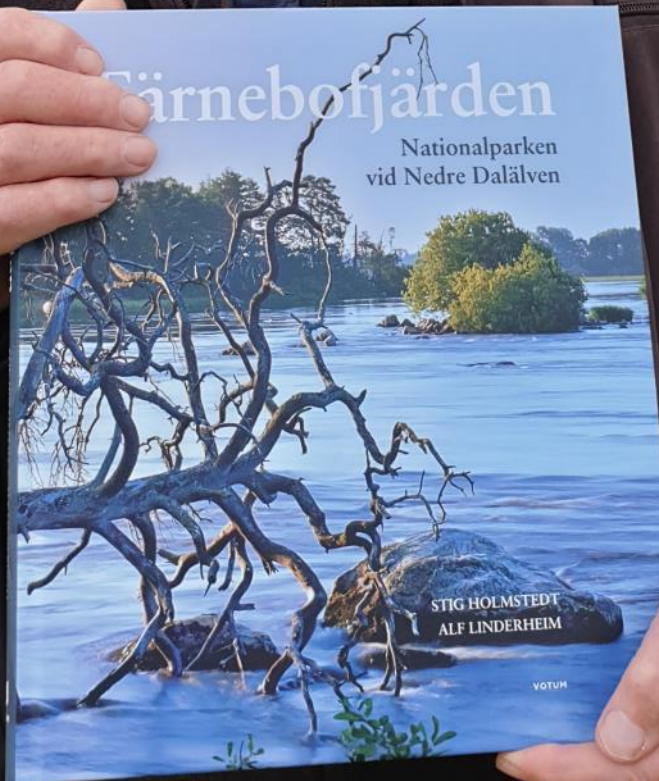
Text och foton kompletterar varandra perfekt, och man kan ana två mycket starka personligheter bakom kulisserna. Redaktionen kan bara gratulera Stig Holmstedt och Alf Linderheim till ett mycket gott hantverk, och att boken resulterar i att Färnebofjärdens nationalpark få många tusentals nya besökare tack vare dem! ☒

JOJJE LINTRUP (text & foto)

Följ med till Färnebofjärden i vår!

En exkursion till Färnebofjärdern planeras till någon gång under våren. Ett tänkbart datum är 14 – 15 mars. Eftersom idén kom upp sent och är den under planering och detaljerna får vi återkomma med. Stig Holmstedt, vem annars, kommer att vara vår exkursionsledare. Kolla programmet på hemsidan för anmälan och detaljer!

THE
NORTH
FACE

Färnebofjärden

Nationalparken
vid Nedre Dalälven

STIG HOLMSTEDT
ALF LINDERHEIM

VOTUM

Runor i norra Järvafältet...

Efter att ha utlovat en artikel om runor på Järvafältet ett flertal gånger, kommer här ett första försök. Det rör sig endast om de runor som återfinns på den norra delen av fältet, och då endast tre ristningar (varav en har flyttats till Skansen).

I nummer 4:2018 av denna tidskrift, noteras att runristningen vid Säby gård, alldeles vid stigen som går bortanför kolonilotterna, var i ett uselt skick och att också skylten vandaliserats. Runorna hade då blivit oläsliga genom att mossor hade växt över en stor del av ristningen.

I nummer 1:2019 kunde vi dock konstatera att det pågick en restaurering. Sådana har konstaterats också på andra vanvärdade ristningar i trakten.

Nu är ristningen ren och fin, och en ny skylt informerar om ristningens innehåll.

Så här står det: **· uifiriR · lit · hkua · Þisa · eftiR · brÞur · sin · Þerf · auk · munti · at · mah · sin ·** Vilket bör tolkas som enligt följande: *Vilfridr let haggva hælli Þessa æftiR broður sinn Þerf, ok Mundi at mag sinn.*

"Vilfrid lät hugga denna håll efter sin broder Tärw, och Munde efter sin svåger.

Runhällen är alltså ristad till minne av Tärw som har dött. Brodern Vilfrid och svågern Munde är de som lät beställa och bekosta ristningen, som är gjord på 1000-talet, i slutet på vikingatiden då i princip hela den dåtida befolkningen var kristen - vilket framgår av ristningen som har både en orm och ett kors. Man kan även utgå ifrån att de tre männen tillhörde den släkt som bebodde Säby eller Herrestad (Hårsta), som kan antas ha varit betydande storgårdar långt före vikingatiden.

Ristningen har varit känd redan under 1600-talet, men föll i glömska (troligtvis genom att den växte igen), och upptäcktes inte igen förrän i juli 1929, då fjärdingsman John Lif återfann den (säkert med hjälp av traktens barn som behövde mosstorvor att lägga på sina koror).

Stockholm stads vackra skylt vid Hägerstalund och den kvarvarande Hanstastenen. Skylten beskriver dock båda stenarna och visar också var man finner de andra på södra Järvafältet.

Vid Hägerstalund, en herrgård som tidigare bestått av två gårdar kallade Hansta (se kartan i mittensidan) står en runsten alldeles intill den förbipasserande häradsvägen. På stenen står en text som kan tolkas på följande sätt: **"Dessa märken är gjorda efter Ingas söner. Hon kom till arv efter dem, men bröderna, Gärdar och hans broder, kom till arv efter henne. De dog i Grekland."**

Den andra stenen som stått där, återfanns inte förrän i slutet på 1800-talet, och flyttades då till Skansen där den kan läsas. Texten på den kan tolkas enligt följande: **Gärdar och Jorund låta resa dessa stenar efter sina systersöner Ärmund och Ingemund."** Det rör sig alltså om en lite följtong som går ut på att bröderna Ärmund och Ingemund, som dragit till Grekland, stupat där, varvid modern Inga kom att ära dem. I arvet ingick sannolikt gården Hansta. Mor Inga ärvdes i sin tur av sina bröder Gärdar och Jorund, som lät resa stenarna till minne av sina systersöner. Alla nämnda ristningar kan alltså betecknas som dokument om hur gårdarna kom att ärvas, vilket förstas då var lika viktigt som i dagens läge. Man kan säga att lagar alltid varit till för att fastställa egendom, ända in i minsta detalj. Giftasbalken, som inleder den gamla svenska lagen angav vem man fick gifta sig och när, och var viktig för vem som var barn till vem och i vilken ordning man ärvde varandra. Brott mot egendomslagar straffades hårt, ofta med döden och därför var det viktigt

att man kunde bevisa vad man ägde. Döden väntade även dem som hoppade över skaklarna, så att man avlade barn som inte kunde hänföras till någon bestämd fader. Vilket förstas rörde om begreppen om vem som skulle ära vem.

Nutida människor tycker förstas att man då levde i mörka skrämmande tider, men man må tänka på att det handlade om liv och död att ha en försörjning att leva av. ☒

Runstenen vid Hägerstalund, den ena av Hanstastenerna, står vid häradsvägen och minner om Ärmund och Ingemund som dog i Grekland. Hällristningen överst återfinns intill Säby gård.

Hansta Hage, gamla motocrossbanan blir naturpark

Som alla intresserade känner till, så lades motocrossbanan vid Hägerstalund ner för ett par år sedan. Detta öde var inbakat i överenskommelsen mellan motorklubben och Stockholms Stad - banan var aldrig menad att bli kvar i naturreservatet.

Nedläggningen förlades till bygget av den för alla kända förbifarten, så att staden genom att kräva kompensationsåtgärder (det är 4% av naturreservatet som gått förlorat till förbifarten) får restaureringen av motocrossbanan betald av Trafikverket.

Tidplanen för detta arbete har dock kommit på skam så att säga, för staden och Trafikverket är inte överens om hur man ska hantera de olika sorters fyllnadsmassor som motorklubben har dumpat på platsen genom åren. Provtagningar har visat att fyll-

nadsmassorna inte tagits på justa platser, utan innehåller både dittan och dattan som kan förorena de tänkta amfibiedammar man har för avsikt att gräva på plats. När arbetena med naturparken kommer igång vet ingen i dagens läge.

Anna Edström, ekolog vid Stockholms miljöförvaltning, lät lite uppgiven när jag pratade med henne om Hansta Hage, men tröstade sig med att det i alla fall kommer att bli röjt kring de gamla ekarna i Hanstaskogens södra del ganska snart.

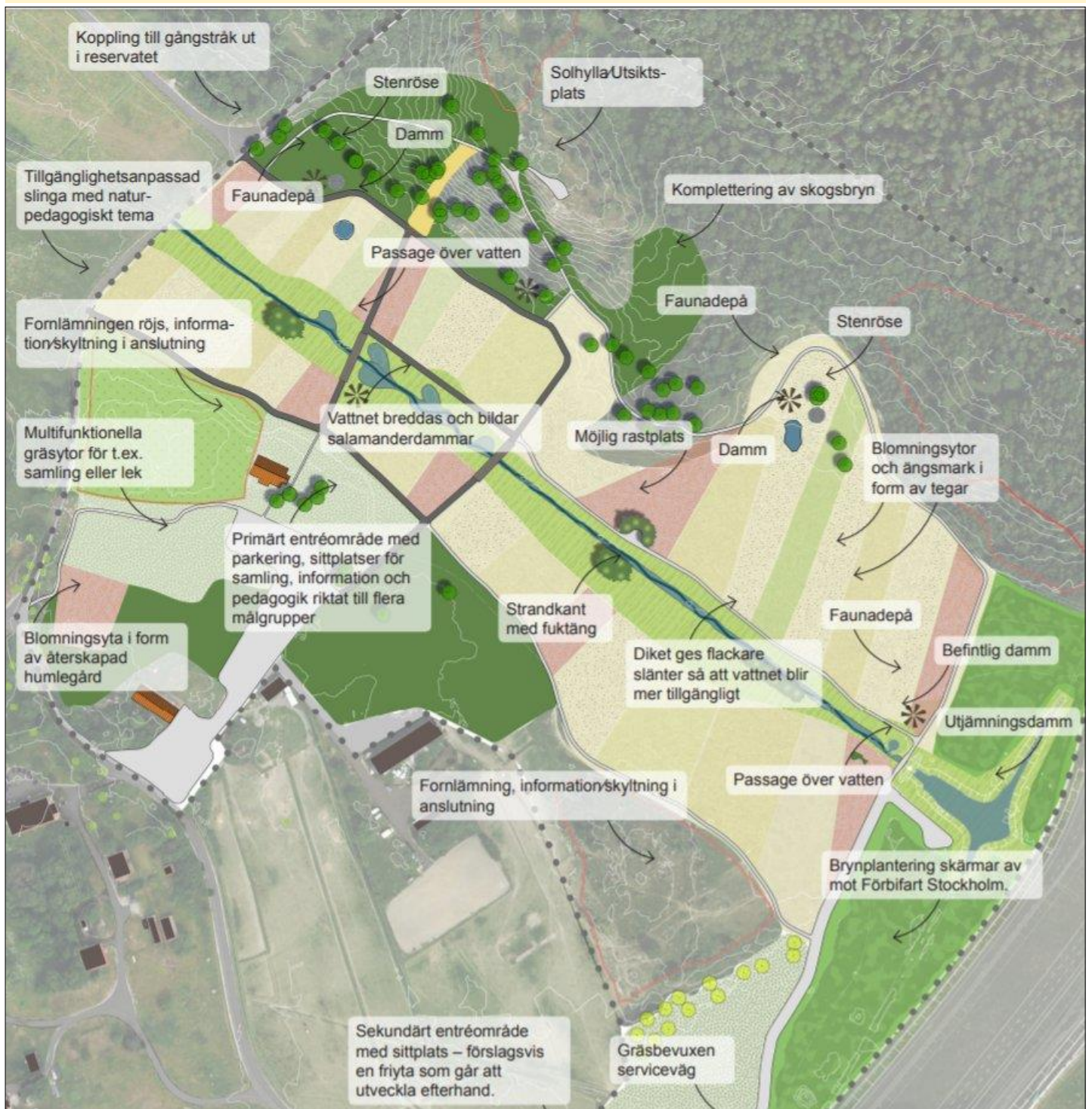
JOK-Bladet poängterar dock att det alltid är naturen som till syvende og sist alltid får stryka på foten när det gäller. Här har motorklubben fått härja vidare inne i ett naturreservat under många år - ingen har haft koll på vad de släpat dit eller vilka ke-

mikalier de skvätt omkring sig - och sedan de lämnat eländet efter sig, så kallas det för kompensation för förbifarten, när man iordningställer det till slut.

Vad kan vi skylla det på? Jo, enligt lång erfarenhet av ämnet, endast på en mycket skral budget för reservaten, som tvingas viga till sig arbeten som "kompensation" för ytterligare ingrepp på naturen. Vi känner igen det från hur forna tiders kanske inte alltid så fromma knösar försökte köpa sig en plats i paradiset genom att betala kyrkan för i grunden innehållslösa avlatsbrev...

Hur som helst får vi glädja oss åt det lilla och kanske få avnjuta grodornas kväkande och fåglars kvitter i den nya naturparken Hansta Hage, när det nu blir klart... ☒

JOJE LINTRUP, redaktör

Posttidning B

JOK-Bladet

Båtsman Nähls Gränd 4

163 47 Spånga

Gott Nytt Fågelår!

tillönskas av redaktionen och klubbstyrelsen

Anna Lyubútova